

Németh Péter Mikola

A kettősségben-lét szindrómája

„Gipszbe ágyazottan a fej.
Fehér negatívan a lüktetés.”
(n.p.m.)

Ezt a kétsorost itt a mottóban, amelynek a címe *Postmortem*, de akár *Arc-Maszok* is lehetne, Ferenczy Béni Adyról készített halotti maszkja ihlette látomásosan, még a XX. század hajlékában, valahogy úgy, ahogy az idei a tavalyi és az idei EKSZPANZIÓNK témaválasztását is egy elhatalmasodó életérzés sugallta, valójában az, amit minden szenzibilis embernek előbb vagy utóbb meg kell éreznie, hogy ti. a harmadik évezred narthexében a „tökéletes személy”, a „tökéletes szabadság” ideája még inkább viszonylagossá vált, és a tökéletességre való törekvés önmagában is egyre jobban elhalványulni látszik, mint korábbi évszázadainkban. Vajon mi lehet ennek a természetellenes, napjainkra mégis „természetesnek” tűnő folyamatnak az oka? *Ekszpandeálásaink* évekkel korábban meghirdetett *VisszaSejtesít* „logikájában” ezúttal az a kérdés, hogy miért is kellett korábban, s miért kellene továbbra is a „tökéletes individuum” realizálására törekednünk? De mit is értsünk ma tökéletesen, ráadásul a sza-

badságvágyaink összefüggésében, mit? És egyáltalán, ki lehet ma közülünk „tökéletes személy”, személyiség, akkor, amikor az „európai személyesség” már a kezdetek kezdetén tudathasadásos kettősséget teremtett. Hamvas Béla a következőképp vélekedik erről a dualisztikus állapotról, amit Thiel Katalin lényeglátó leírása jól láttat, hogy ti.: *„Dupla sorsunk lett, egy macbethi és egy hamleti, illetve egy Don Quijote-i és egy Sancho Panza-i, vagyis egy hivatalos/nyilvános és egy privát »szélmalom-történet«*”, ez vált Európában „természetessé”. A személyesség szétesésével együtt járó lélektani folyamatot, illetve állapotot kívánja megjeleníteni Hamvas nagyregénye hét fejezetében. Ezért is lett az EKSZPANZIÓ XXII. egyik, választott alapműve a KARNEVÁL. Az a dualista tudat, amelyben a regény főhőse, Bormester Mihály (Mike és Michail) kettős története játszódik, az író-filozófus meglátása szerint, abban a helyzetben, ott és akkor *„az egész eddigi államvezetés csődöt mondott”*. Így a XIX–XX. század emberének a külvilággal való egyre kilátástalanabb és zavarodottabb kapcsolatát a művészlélek a Szent és a Bolond „szerepében” hivatott megjeleníteni, csodát várón. A „csoda”, amiről már az ókori római krónikák is hírt adtak, úgy válhat mindennapi valósággá – többek között Hubay Miklós *Római karnevál* című drámáját is ez ihlette –, hogy a karneválok idején a Via del Corsón versenyfutást rendeztek a nyomorékoknak, a féllábúaknak, a bénáknak, a sántáknak, és mert nekik nem volt veszténivalójuk, ők a mindennapi létükért futottak, időről időre képesek voltak legyőzni épkezláb ellenfeleiket, az olimpiikon atlétákat. Társadalmi állapotunk annyiban analóg az ókorival, hogy ma is „tartósan” karneváli az élethelyzetünk, a hangulatunkról már nem is beszélve. Hogy miért? Valószínű azért is, mert „odafent”, az önmagukat elitnek képzelők köreiből egyre kevésbé hisznek már a demokráciában. Ugyanakkor, egyre erőteljesebben működik a protokoll, a bürokrácia. „Idelent” pedig, a társadalomból kiszorítottak szintjén úgy érzékelni, ha mások már nem is, de ők, a jogfosztottan „tiszták”, még mindig hisznek. Ebben a *lassú körénk feketedésben, a kilátástalanság hevében*, egyes-egyedül már csak ők hisznek igazán a változásban, mert nem is tehetnek másként. Könyörtelen a helyzetük, nincs más választásuk. Az „odaföntiek” álorcát öltve alakoskodnak, tetszetős karneváli álarcokat, csillogó jelmezeket viselnek. Az „ide-lentiek” kellő öniróniával maskuráznak: kikenik, kifenik magukat, a farsangra halottjaikról öltözködnek, ahogy azt idén is tették az ipolydamásdi és helembai farsangolók. Kegyeletből viselik hozzátartozóik, rokonaik, szeretteik ruháit, kacatjait, így emlékezve meg róluk, farsangtemetéskor tudatosan „eljátszva” a gondolattal: *„Jaj, mi lesz velünk feltámadáskor: mezítelenül maradunk?”* Így, ezzel a büntudattal ülik meg évről évre önfeledten *„A mélypont ünnepélyét”*. De Arcuk van, még ha mélyen, megviselten ráncoktól barázdált, fáradtan szomorú, melankolikus is az az Arc, ám emberi. Az arcvonásokban, az arcjátékban kifejeződő lelki folyamatokban a látszat és a létező nem állhat szemben egymással, hanem az Arc és Maszk, illetve a Maszk és Arc „ArcMaszk”-ká kell hogy átlényegüljön. S ez a lelki folyamat a célja minden „teremtő indítástól ihletett műnek – a művészetnek”, ahogy erről Kemény Katalin halála előtt nem sokkal *„Tízezer bőrű lélek”* című interjújában elmélkedett férje, Hamvas Béla *Karneváljáról* mint az életmű leglényegesebb darabjáról. A MASZK szakralizál, az ÁLARC profanizál, s a kettő semmiképp sem fölcserélhető, összekeverhető. A MASZK olyan Arc-lenyomat, amely

a személy felismerhetőségét az örökkévalóságba emeli. Ilyen Babits, Pilinszky, Szabó Lőrinc, Németh László, Szentkuthy Miklós, vagy épp Liszt és Beethoven, Nietzsche és Hegel halotti maszkja. Az ÁLARC ugyanakkor egy olyan, az emberi Arc elé helyezett műtárgy, amely az illető személy alakoskodását, eltakarását, felismerhetetlenségét szolgálja. A kettő ilyen értelemben lényegileg különbözik egymástól, a közgondolkodásban funkciójuk mégis összekeveredik. Vajon miért? Többek között, a mostani Ekspanziókon erre keressük az alkotói választ a kortárs művészetek eszközeivel, abból az alapállásból kiindulva, hogy a klasszikusok teljességigénye és az avantgárd művészetek töredékessége minden eddigi filológiai megállapítás ellenére összeegyeztethető, ahogy az már a magyar avantgárd hajnalán eleve érzékelhetővé vált, Kassák Lajos első kötete, az *Eposz Wagner maszkjában* megjelenésekor például, ami így kezdődött:

Ó élet, ki hátamon hordtam a házam
és csúsztam az árkot a gondfa tövén,
most nyisson a bánatok árva gubója
és nyisson utamra a messze világ.
Mert voltam idáig a könnyek igása,
ki szántja szemének a drága körét –
de lettem a dac, ki az égre dörömböl:
megdúlt ige mécsese, tűzteli kín!

(Kassák Lajos: *Eposz Wagner maszkjában* > részlet)

Az eposz, az ősi, a hagyományos „egylényegűvé” válhat a modernnel, a legújabbal, az avantgárddal: Kassák verse ebben a formájában a korabeli wagneri zenével, operával.

De visszatérve Hamvas személyességről vallott gondolatköréhez, a *Karneválban* a „kettős tudat” másik gyakorlati példája az alkotó zárójeles megjegyzéseinek alkalmazása.

A zárójelbe tett „hátsó gondolatok” zavarba ejtő őszinteséggel ellentétezzük a „panírozott”, a „becsomagolt” szavakat, illetve a szavak maszkírozottságát. Arról van itt szó, hogy a

Közhelyes gondolataink réseiben,
mint születésnap virágok
a prés alatt:
– „Év az évre” –
újjászületik
az a „Semmi”, amit
egy életen át valóságnak
becézgetünk reggelente.
(mikola: *Naplövő*)

A *Karnevál* főszereplője, Bormester Mihály, ha reggelente Napba nézhet, akkor a fény hatására éberem mindvégig azon munkálkodik, hogy új napot, új létet alapítson, hogy helyreállíthassa az „eredeti egységet”, vagyis a „normális emberi létet”. Vajon ma képesekké válhatunk-e az alapállás visszaállítására, a VISSZASEJTÉS folyamatának megvalósítására akkor, amikor a közös neve-

zökről, a „normális” fogalmáról alapjaiban eltérőek az értelmezéseink, a meg-látásaink, a benyomásaink? Talán igen. Talán nem. Mindenesetre ha a helyes diagnózis szerint már ott tartunk, „ahol” – nem tudni persze, hogy igazán hol –, akkor eljátszva a gondolattal Joyce *Ulysses*éhez, Hamvas *Karneváljához* hasonlóan újra sorbavehetjük az emberi létezés, „életre tévedt egyszerűségünk” lényegi eseményeinek ma is érvényes formáit, megnyilvánulásait: Születés >< Halál; Igazság >< Szépség >< Jóság; Szeretet >< Szerelem, Kétely >< Bizalom, Hit >< Remény >< Unalom; Vágy >< Önzés >< Felszínesség >< Érdektelenség >< Közöny >< Ostobaság; Színeváltozás>< Alakoskodás >< Farsan-golás >< Busózás >< Maskurázás; Bűn >< Bűnhődés >< Üdvözülés... etc.

S így vállalkozhatunk újra meg újra a szellem hullámhosszán teremtő akarat-tal a harmadik évezred küszöbén ReAnGeliZált, azaz visszaAngyalított keru-bokként bukdácsolva az EKSZPANZIÓ XXII. évében, minden emberire kiterjedő, szelíd ekszpandeálásaink horizontján a rendelkezésünkre álló tér-idő békés meghódítására: megváltódásunk, szeretetünk, hitünk reménységével, miköz-ben sejtjeinkben érezzük, tudjuk is talán:

(1.)

Az én halála
egy sosem volt Madaré
az életünkben.

ITEM

Ne féljél, mindig a másik
ember hal meg itten, nem te.

(2.)

Elnehezült szív.
Mégis emelkedni kezd.
– „*Ecce homo!*”

(3.)

Harangok zúgnak.
Remeg a dombok alja.
Feltámadás: van!

(4.)

Tengeri csillag.
Homorú hajnali ég.
Újjászületés.

(NPM: 77 *Magyar Haikuiból*)